До спеціалізованої вченої ради Д 27.855.02

Державного податкового університету

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Удалової Лариси Давидівни на дисертаційне дослідження Баранніка Романа В'ячеславовича "Забезпечення прав учасників кримінального провадження під час застосування оцінних понять у кримінальному процесі України", подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність теми дослідження. Актуальність дисертаційної роботи Баранніка Романа В'ячеславовича на тему "Забезпечення прав учасників кримінального провадження під час застосування оцінних понять у кримінальному процесі України" не викликає сумнівів, оскільки результативність забезпечення прав учасників кримінального провадження, значною мірою, залежить від того як законодавчі гарантії реалізуються під час прийняття конкретних процесуальних рішень. У багатьох випадках юридично значущий висновок неможливо отримати шляхом простого зіставлення факту з однозначним приписом: необхідно оцінити достатність підстав, обґрунтованість припущення, розумність тривалості процедури або співмірність втручання. Саме тому дослідження оцінних понять має безпосереднє значення для вдосконалення кримінальної процесуальної форми та практики її застосування.

Найбільш виразно ця проблема виявляється на досудовому провадженні. Первинна оцінка фактичних відомостей впливає на подальший напрям розслідування, обсяг процесуального примусу і можливості особи обстоювати свої права. Помилка на цьому етапі може відтворюватися у наступних рішеннях, якщо їх мотивування зводиться до повторення попередніх висновків. Отже, необхідні науково обґрунтовані критерії, за допомогою яких

можна перевірити зв'язок між фактичними обставинами, змістом оцінного поняття та прийнятим рішенням.

Застосування відкритих законодавчих формулювань не можна пояснювати лише недоліками нормотворення. Вони дозволяють ураховувати обставини, які неможливо вичерпно передбачити у законі. Водночас, їх гарантійний потенціал реалізується лише за наявності зрозумілого розподілу повноважень, обов'язку аргументувати висновки та можливості їх процесуальної перевірки. Для учасника провадження має бути доступним не тільки текст рішення, а й розуміння того, чому саме наведені обставини визнано достатніми для відповідного правового наслідку.

В умовах воєнного стану, підвищеного навантаження на органи досудового розслідування та необхідності оперативно приймати рішення особливого значення набуває співвідношення процесуальної ефективності з гарантіями прав людини. Організаційні труднощі посилюють потребу в належній методиці оцінювання, професійному навчанні та внутрішньому контролі якості правових аргументів. Дослідження Р. В. Баранніка відповідає цій потребі, оскільки пов'язує теоретичне осмислення оцінних понять із діяльністю конкретних суб'єктів кримінального провадження.

Актуальність теми визначається також необхідністю систематизування розрізнених наукових положень про процесуальний розсуд, тлумачення та забезпечення прав особи. Запропонований у дисертації підхід дозволяє розглядати всі ці питання у взаємозв'язку. І тому, обрана тема має істотне значення як для подальшого розвитку науки кримінального процесу, так і для вдосконалення кримінального процесуального законодавства та формування узгодженої практики його застосування. Зазначені обставини обумовлюють виключну актуальність, своєчасність, теоретичну новизну та високу прикладну значущість дисертаційного дослідження Р.В.Баранніка.

Відповідність дисертаційної роботи сучасним вимогам науки і практики.

Дослідження відповідає пріоритетним напрямам наукових досліджень і

науково-технічних розробок, зокрема: Цілям сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020); Національній стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021); Комплексному стратегічному плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023); а також позиціям Кіотської декларації щодо розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права (Чотирнадцятий Конгрес ООН із запобігання злочинності та кримінального судочинства, Кіото, Японія, 2021 р.).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Державного податкового університету від 29 червня 2026 року (протокол № 20).

Дисертаційне дослідження має належну емпіричну базу дослідження, яку становлять узагальнені дані проведеного соціологічного опитування 73 суддів, 96 прокурорів, 159 слідчих, 71 дізнавача та 103 оперативних працівників у Запорізькій та Дніпропетровській областях, офіційні статистичні дані Офісу Генерального прокурора, Національної поліції України, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, аналітичні матеріали Верховного Суду, Європейського суду з прав людини, матеріали нормативно-правового, науково-публіцистичного й аналітичного характеру щодо забезпечення прав учасників кримінального провадження під час застосування оцінних понять у кримінальному процесі України.

Дисертаційна робота ґрунтується на нормативно-правовій базі, яку складають міжнародно-правові норми, законодавство України та зарубіжних країн, відомчі нормативно-правові акти.

Таким чином, обгрунтованість і достовірність отриманих дисертантом результатів, висновків та пропозицій забезпечена завдяки використанню

широкого кола наукових джерел, емпіричної бази, різноманітних методів наукового і практичного дослідження поставлених завдань.

Наукова новизна положень та висновків, які виносяться на захист.

Рецензована дисертаційна робота Р.В.Баранніка є першим в Україні комплексним дослідженням оцінних понять у кримінальному процесуальному праві у системному взаємозв'язку з механізмом забезпечення прав учасників кримінального провадження.

У дисертації сформульовано низку висновків, пропозицій та рекомендацій, які, на наш погляд, характеризуються новизною та сукупно допомагають вирішити ряд важливих теоретичних і практичних проблем.

1.На думку офіційного опонента заслуговує на увагу авторське визначення оцінних понять у кримінальному процесуальному праві як закладених у правових термінах змістовно широких і формально не визначених понять, які набувають конкретизації та уточнення в процесі інтелектуального аналізу і оцінки контексту конкретних обставин справи чи правовідносин, що здійснюється суб'єктом правозастосування на підставі його дискреційних повноважень та може передбачати варіативність правових наслідків чи змістовних характеристик для об'єктів правозастосування; змістовний обсяг оцінного поняття представлено у вигляді рамки з верхніми та нижніми межами, у межах якої суб'єкт правозастосування на власний розсуд вирішує, наскільки зміст поняття корелює з конкретними фактичними обставинами.

2. Позитивною та обгрунтованою в роботі є трирівнева модель функціонування оцінних понять. Вона пов'язує формування нормативних орієнтирів із первинною конкретизацією у кримінальному провадженні та подальшою юрисдикційною перевіркою. Цінним у цій моделі є пояснення того як оцінний висновок стає предметом перевірки іншого суб'єкта та які гарантії мають супроводжувати такий перехід.

3. Особливої уваги заслуговує розроблення автором питання про якість мотивування прокурорських рішень. Автор обґрунтовує потребу пов'язувати

оцінну категорію з конкретними фактичними даними, аналізувати типові помилки та розвивати професійну підготовку прокурорів. Значення цього результату полягає у визначенні аргументів як умови належного здійснення дискреційних повноважень. Запропоновані організаційні та методичні заходи є предметом подальшого обговорення, однак сама постановка проблеми поглиблює розуміння процесуальних гарантій.

4.Заслуговує на увагу нова редакція статті 2 КПК України, що розмежовує ціль і завдання кримінального провадження як самостійні орієнтири для тлумачення та застосування оцінних понять.

5.Позитивним внеском автора є класифікація оцінних понять у кримінальному процесуальному праві за чотирма підставами: залежно від цільової спрямованості – на ті, що потребують простої оцінки, та ті, застосування яких вимагає глибокого аналізу всієї сукупності фактичних даних; за правовим наслідком застосування – на ті, що встановлюють варіативність прав, варіативність обов'язків або можливість виникнення як прав, так і обов'язків; залежно від кола осіб – на загальні та спеціальні (що застосовуються до визначеного кола осіб – народних депутатів, адвокатів, неповнолітніх тощо в межах особливих порядків провадження); за змістовним спрямуванням – на кількісні (орієнтовані на числові дані) та якісні (орієнтовані на абстрактні характеристики).

Оцінка змісту дисертації та автореферату. Дисертація має чітку структуру: композиційно складається із вступу, чотирьох розділів, що включають 18 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 477 сторінок, з них основний текст – 394 сторінки, список використаних джерел – 50 сторінок (406 найменування) та 9 додатків на 33 сторінках.

У **вступі** обгрунтовано актуальність теми, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, задачі, об'єкт і предмет

дослідження, його методологічну основу, наукову новизну одержаних результатів дослідження, наведено дані щодо його структури і обсягу.

Розділ 1 «Теоретико-правові основи оцінних понять в реалізації механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження» містить чотири підрозділи та присвячений з'ясуванню правової природи оцінних понять, передумовам їх виникнення та розвитку, а також визначенню їх місця в механізмі забезпечення прав учасників кримінального провадження.

Запропоновано класифікацію оцінних понять, простежено історичні передумови використання оцінних формулювань у правовому регулюванні та становленні відповідної наукової категорії. Показано значення конституційних і міжнародно-правових стандартів для переходу від нормативного проголошення прав до створення процедур їх реалізації, охорони та захисту.

Обгрунтовано взаємозалежність оцінних понять і процесуальних гарантій, встановлено 5 функціональних форм взаємодії, та виокремлено чотири виміри вбудованості оцінних понять у механізм забезпечення прав.

У другому розділі «Формування і застосування оцінних понять в кримінальному провадженні при реалізації механізму забезпечення прав учасників окремими суб'єктами» досліджено функціональний розподіл оцінної діяльності між суб'єктами кримінального провадження, особливості їх розсуду та гарантії його належної реалізації. Показано значення функціонального розмежування суб'єктів для запобігання підміни компетенції та неконтрольованому закріпленню первинної оцінки.

Обгрунтовано, що внутрішнє переконання має формуватися на підставі всебічного, повного й неупередженого дослідження обставин. Виявлено ризики суб'єктивізму при первинному наповненні оцінних понять змістом, зокрема розширювального трактування підстав примусу та формального обгрунтування процесуальних рішень. Запропоновано організаційні й

методичні заходи упорядкування практики та уточнено межі конкретизації відкритої логічної структури оцінного поняття.

Розділ 3 «Окремі теоретичні проблеми застосування оцінних понять при реалізації механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження» присвячений визначенню меж тлумачення й застосування оцінних понять, їх співвідношенню з правовими колізіями і прогалинами, а також з'ясуванню ролі правової доктрини. Показано, що системне тлумачення має поєднувати зміст окремого припису із загальними засадами кримінального провадження.

Проаналізовано співвідношення оцінності правової норми з суперечностями нормативного регулювання та розбіжностями правозастосування. Розмежовано оцінне поняття і правову колізію як явища, відмінні за погодженням та характером. Визначено правотворчий і правозастосовний напрями подолання відповідних суперечностей.

Встановлено якісну відмінність між відсутністю необхідного правового регулювання та відкритістю змісту оцінного поняття. Розглянуто повні й часткові прогалини, причини їх виникнення та вплив динаміки суспільних відносин і старіння законодавства. Обгрунтовано потребу формування спеціальної галузевої доктрини оцінних понять кримінального процесуального права України.

У четвертому розділі «Перспективи розвитку оцінних понять як складової реалізації механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження» досліджено зарубіжний досвід, значення практики ЄСПЛ і Конституційного Суду України та напрями вдосконалення застосування оцінних понять.

Виокремлено сім функцій практики ЄСПЛ та розкрито їх взаємодію. Виявлено проблеми фрагментарного використання практики ЄСПЛ та підвищені конституційні ризики поєднання невизначеної підстави з автоматичним правовим наслідком. Окремо враховано недопустимість

використання оцінних формулювань для втручання у правосуддя та підриву незалежності суду.

Зроблені Р.В.Баранніком наукові висновки дисертації мають вагому аргументацію, належним чином є обгрунтованими і характеризуються високим рівнем достовірності. Крім розглянутих вище, в роботі містяться й інші положення, висновки, рекомендації, які сукупно забезпечують цілісність проведеного дослідження.

Автореферат дисертації ідентичний за змістом основним положенням самої дисертації і відповідає зазначеній спеціальності 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Практичне значення одержаних результатів дослідження.

Результати дисераційного дослідження мають прикладний характер і використовуються за різними напрямами дослідження, зокрема у:

– сфері правотворчості – обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення статті 2 КПК України та нормативної конкретизації найбільш уживаних оцінних понять можуть бути використані у законодавчій діяльності та при підготовці змін до кримінального процесуального законодавства (лист-відповідь від Апарату Верховної Ради України та Комітету ВР України з питань правоохоронної діяльності від 26.02.2026 р. за № 49268Б-1-02.2026/41793);

– сфері правозастосування – сформульовані критерії та методологічні орієнтири тлумачення й застосування оцінних понять можуть застосовуватися слідчими, прокурорами, слідчими суддями та суддями (лист-відповідь від секретаріату Вищої Ради правосуддя від 21.04.2026 р. за № 7633/0/9-26; акт впровадження від Ради адвокатів Запорізької області від 03.04.2026 р. за № 13);

– науково-дослідній сфері – положення дисертації поглиблюють

теоретичні уявлення про природу оцінних понять у кримінальному процесуальному праві та можуть слугувати основою для подальших наукових досліджень;

освітньому процесі – матеріали дисертації можуть використовуватися у викладанні дисциплін “Кримінальний процес”, “Кримінально-процесуальне право”, “Теорія права” та відповідних спецкурсів у вищих юридичних навчальних закладах (акт впровадження у навчальний та науково-дослідний процес юридичного факультету Запорізького національного університету від 01.05.2026 р.).

Повнота викладення результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Результати дослідження повною мірою відображені в наукових фахових виданнях, зміст і характер яких відповідають вимогам, встановленим МОН України, а також виступах дисертанта з доповідями основних положень дисертації на науково-практичних конфренціях, круглих столах, що в цілому, свідчить про достатній рівень апробації.

Основні наукові результати дисертації викладені у 49 публікаціях, серед яких 27 статей, опубліковані у наукових фахових виданнях України, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України, 3 публікації у наукових виданнях Web of Science Core Collection/Scopus, 13 тез доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та 6 публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Відсутність порушень академічної доброчесності

У ході вивчення дисертаційного дослідження, реферату та наукових публікацій Р.В. Баранніка фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею, у якій сформульовані положення, висновки та рекомендації, які належать автору й належним чином відображають результати проведеного дослідження.

У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, звертаємо увагу на окремі дискусійні питання, які, на нашу думку, потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час захисту.

1. У висновках до другого розділу та загальних висновках слідчого, дізнавача, керівника органу досудового розслідування і прокурора включено до "ієрархічної системи процесуального розсуду", в якій прокурор займає найвищий рівень (с. 260, 432). Автор водночас слушно зазначає, що організаційно-контрольна діяльність керівника не має підміняти доказову оцінку слідчого. Проте це застереження не повністю усуває неоднозначність самого поняття ієрархії. Воно може позначати як послідовність перевірки рішення, так і адміністративне підпорядкування або пріоритет одного виду компетенції над іншим. Такі відносини не є тотожними. Потребує пояснення, за яким критерієм різні повноваження об'єднуються в єдину вертикаль і як у цій моделі зберігається самостійність оцінювання кожного суб'єкта. Доцільно було б показати функціонування моделі на конкретному випадку незгоди слідчого з позицією прокурора або розбіжності між організаційним рішенням керівника та процесуальним рішенням слідчого. Які саме повноваження, порядок перегляду й межі втручання визначатимуть результат, і чи не точніше описати запропоновану систему як функціонально розмежовані види розсуду з установленими формами контролю?

2. Пропозиція доповнити статтю 36 КПК України обов'язком прокурора детально обґрунтовувати застосування будь-якого оцінного поняття в кожному процесуальному рішенні має виразну гарантійну спрямованість (с. 195–196, 437). Водночас її абсолютне формулювання потребує конкретизації. Значення оцінної категорії для результату рішення може бути різним: в одному випадку вона становить визначальну правову підставу втручання, в іншому — лише допоміжну характеристику обставин. Однаковий обсяг обґрунтування в усіх випадках здатний спричинити повторення

стандартних формул і збільшення обсягу документів без поліпшення їх переконливості. Варто пояснити, у чому полягає додатковий зміст запропонованої гарантії порівняно із загальною вимогою мотивованості процесуальних рішень, які елементи аргументації є обов'язковими та як визначатимуться наслідки їх відсутності. Чи доцільно пов'язати інтенсивність мотивування зі значенням оцінного поняття для рішення, характером втручання у права та наявністю спірних доводів, на які прокурор повинен надати відповідь?

3. Для узгодження практики автор пропонує створити в Офісі Генерального прокурора постійну робочу групу, яка діяла б у тісній співпраці з представниками Верховного Суду та сприяла формуванню спільного розуміння оцінних категорій (с. 196). Потреба аналізувати розбіжності й обговорювати способи їх подолання є зрозумілою. Однак запропонована організаційна форма вимагає чіткіших гарантій незалежності суду та рівності процесуальних можливостей. Залишається відкритим питання про статус представників судової влади в такій групі, юридичне значення її висновків і межу між обговоренням оприлюдненої практики та попереднім узгодженням позицій щодо майбутніх проваджень. Доцільно було б визначити відкритість відповідного формату, можливість участі адвокатури та наукової спільноти, а також виключити розгляд обставин справ, що перебувають на вирішенні судів. Якою саме має бути модель професійного діалогу, щоб методична користь співпраці не створювала враження особливого інституційного зближення суду зі стороною обвинувачення?

4. У дисертації передбачено підготовку "Методичного кодексу прокурора" щодо тлумачення оцінних понять (с. 192, 194, 196). Автор прямо підкреслює, що цей документ повинен містити алгоритми міркування, критерії оцінки та приклади аргументації, а не жорсткі інструкції. Отже, зауваження стосується не самої доцільності методичної допомоги, а юридичного оформлення запропонованого інструменту. Використання назви "кодекс" поряд із характеристикою комплексу рекомендацій залишає невизначеними

суб'єкта затвердження, ступінь обов'язковості та місце документа серед актів, які регулюють діяльність прокурора. Необхідно також пояснити, чи матиме відступ від його положень самостійні правові наслідки, зокрема під час оцінювання професійної діяльності. Методичне положення, навіть формально рекомендаційне, може фактично стати обов'язковим, якщо будь-який відступ розглядатиметься як недолік роботи. Які гарантії дозволять зберегти можливість обґрунтованого індивідуального рішення, а також своєчасно переглядати рекомендації у разі зміни законодавства чи судової практики?

5. У загальних висновках запропоновано нову редакцію статті 2 КПК України з розмежуванням "цілі" та "задач" кримінального провадження (с. 437). Автор пояснює цю пропозицію необхідністю встановити орієнтири тлумачення оцінних понять. Проте зв'язок між таким масштабним переформулюванням загального призначення кримінального провадження і конкретною проблемою оцінювання потребує додаткової аргументації. Важливо продемонструвати, яке саме практичне утруднення не може бути усунене шляхом послідовного тлумачення чинних засад і завдань та чому запропоноване розмежування змінить результат застосування оцінної категорії. Додаткове питання виникає щодо співвідношення захисту від кримінальних правопорушень, визначеного ціллю, з гарантіями проти необґрунтованого обвинувачення і примусу, віднесеними до задач: чи не створить ця конструкція передумов для їх сприйняття як нерівнозначних орієнтирів? Під час захисту доцільно навести приклад, який показував би практичний гарантійний ефект запропонованої редакції та її переваги саме для застосування оцінних понять.

Перелічені зауваження і побажання, зрозуміло, не вичерпують дискусії й щодо інших положень і висновків дисертації, яка, очевидно, буде продовжна під час її публічного захисту. Водночас, висловлені зауваження переважно мають дискусійний характер і, в цілому, не впливають на високу позитивну оцінку дисертації.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертація **Баранніка Романа В'ячеславовича "Забезпечення прав учасників кримінального провадження під час застосування оціночних понять у кримінальному процесі України»** є самостійною, завершеною кваліфікаційною науковою працею, у якій отримано нові науково обгрунтовані результати, що у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для науки кримінального процесу та криміналістики, відповідає вимогам пунктам 9,10, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2021 р. №1197 (зі змінами внесеними постановою Кабінету Міністрів від 3 травня 2024р. №507), а її автор – Бараннік Роман В'ячеславович, на основі прилюдного захисту, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиз; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
директор навчально-наукового інституту
післядипломної освіти Національної
академії внутрішніх справ **Лариса УДАЛОВА**

Підпис засвідчую:

Проректор Національної академії
внутрішніх справ полковник поліції **Олег ТАРАСЕНКО**